

I. Mélyebb a szakadéknál.

egyoldalból ereszkedtem alá a városba, keskeny ösvényen, mely később mély szakadékba torkollik. A szakadék egyik oldalán kertek, másikon viskó, gázos udvarral. Ettől ugyan még lakozhatnék a viskóban béke és szeretet, de hogy nem lakozik, azt már messziről hallok, mert a ház ura és asszonya éppen éles perpatvart bonyolítanak le olyan harsogással, mely pár utcára szól. Alvilági, sötét, dühös marakodás ez, szavakkal szétszedik, rongyokra tépik egymást.

Milyen sebzetten hasad fel a levegő a kis ház fölött, a puhán felhős ég alatt, minden ordításukra!

A szakadék mélyére jutottam. A meredek part most kissé elfogta a hangokat, messze fölöttem rikoltották világgá a gyűlöletet. De valami csörömpölés hallatszott közibe s a férfi vad ordítása:

— Még neked áll feljebb? Még te kiáltozol?

Recsegett valami s az asszony sivitása távolodott a háztól: menekült, talán egy fejsze elől, talán dorong repült utána. Menekült. De fel nem hagyott a szitkokkal. Akkor voltam a szakadék fenekén, a kis ház lejáró ösvénye alatt.

Ahogy felnézek a magasba, az ösvény tetején megjelenik egy kicsi-kis árnyék, egy szál ingecskében, rémülettől szétterjesztett karokkal, meg egyensúlyozva is magát, hogy a nyaktörő meredeken minél gyorsabban lefuthasson. És eszevesztetten ugrált le a szakadék fenekéig, keservesen síró, pöszögő, panaszló hangokkal, melyek úgy bugyborékolnak fel szorongó kis torkán, ahogy csak a gyermekbárat tud szólani, ha ki sem bírja mondani, ami szívét szorongatja.

A csöppség meg sem pihent az árok mélyén, tovább rohant, neki a másik oldal meredekjének. Minden lépésére zökkent egyet a síró hangja s ahogy a meredekre kaptatott, elfúlt a lélekezete, kicsit meg is tántorodott, visszaesett, tíz körmével megkapaszkodott a gyökerekben és keservesen elsóhajtotta magát: — „Jaj, Istenem!” De ez a zokogó gyermekszájából most így hangzott: — „Jajizsdenem!” ... Aztán kifutott a meredeken a másik tetőre és világgá, neki a le szálló sötétségnek.

A sötétségtől való félelme most kisebb volt, mint a rémület, amely otthonról elüldözte. *Otthonról?* Jaj, hát *otthon* az ilyen? Ahonnan a sebzett gyereklélek világgá fut, hogy ne lássa, mint ölik egymást azok, akik neki az életet adták? Minek is adták? Hogy *ezt* lássa? Hogy *ilyeneken* borzadjon az ő kis napsugár-lelke, az a tiszta kehely, melyet az Üdvözítő is magához ölelt s megmondotta, hogy bizony, ha hozzá hasonlatosak nem leszünk, nem juthatunk be a mennyek országába? S ez a kis mennyország-ember a pokol fúriái előtt egy szál ingecskében, sötét, hideg estén lefut a szakadékba, apró kezeit tördelve, könnyeit nyelve, nyögve: — „Jajizsdenem!” ...

Dermedten néztem utána. Hallgatóztam. Odafenn csendesedett a csata, a férfi dörögve bement a házba, az asszony az udvar végé-

ről variálta átkait, már fáradó hanggal és fogyó haraggal. A megriasztott kisgyermekkel egyikük sem törődött. Azt elnyelte a sötétség, magához ölelte a vad szülők helyett, elpihentette riadt kis szívét a fúria anyja helyett, megsímogatta szösze haját a borgőzös apa helyett.

Ó, a természet tiszta, igaz, istenkövető. Az ember? Az ember feketébb, gonoszabb, romlásában mélyebb tud lenni minden szakadéknál.

II. Kis magyar temető.

Az élményen át, melyet szavakban megrögzíteni próbálok, a cím három szava úgy dalol bennem, mint a legendás tuonelai hattyú, melyet Észak nagy zeneköltője: Sibelius szólaltatott meg hátborzongatóan szép zenében. Vagy inkább úgy, mint három kis falusi harang, ahogyan esti áhítatra csendülnek és szavuk függve maradt a tikkadt levegőben, az álomba merülő falu fölött, mint egy láthatatlan, zengő felhő.

Eltemetett, igazi Isten hátamögötti völgyet jártam. Soha erre vasút nem vitt, de nem is fog! A völgy fölött mészhegyek éles szirtjei izzottak a forró nyárvégi napban, a szirtek alatt egy kis hegyháton Árpád-kori templom szomorú, elhagyatott, feledésbe merült romjai között bolyongtam olyan riadt lélekkel, mintha a halálosan sebesült, gyönyörű freskók mázsás falaikkal együtt reám akarnának zuhanni, hogy tőlem, tehetetlen késői utódtól, kérjék számon és rajtam bosszulják meg bús sorsukat.

Roskadozó, valaha dűsan faragott oltár letört szobortagjai néma szemrehányással meredtek felém a romok közül. Ki kellett innen menekülni a szabadba, a darázsközből rakott öles bástyafal mellé, melynek hézagaiban hétszáz év előtt dermedt meg a mészhabarcs. A külső falkerítés löréses, erődnek való. De kapuja nincs már, szabadon jár át rajta a kakukfű-illatos szél.

Az illat kis temetőből száll a roskadó, öreg falak felé. A kis magyar temetőből, mely odasimul alázatos, behorpadt sírhalmaival az Isten házához, a hétszázados, megszentelt romokhoz. Annyi az egész temető, mint egy óriás tenyere. Egy óriásé? Isten tenyere ez inkább, élet és halál uráé, ki hú szolgáit magához szólította s itt tartja most a perzselő nap elé, a forró szél elé, a kakukfüvek illata elé haló poraikat.

Egyetlen árva fa, bokor nincs a kis temetőben, csak az ömlő, zuhogó napfény dárdázza olyan forró áradással, hogy beleszédül az élő vándor. A meleg virágillat kábít s a kerepelő szöcskéek hersegő repüléssel riadoznak fel minden lépéstől. Hogy teljes legyen az összjáték földtől az égig: odafenn héja-pár kering panaszos vijjogással. Olyan, mint mikor nagy halottak sírjai fölött repülők tisztelegnek. Kis magyar temető halottai felett a szirtek, puszták erős madara sikolt búcsúztatót...

Ha szabad egy temetőben örülni: örültem, teljes szívemből. Mert az áhítatos, melegben is megborzongató környezetben ritka, drága kincseket találtam: friss faragású fejfákat. Hát vannak még

áldott kezek, magyar kezek, melyek fába róják a szomorúságot, az emlékeztetést, a búcsúzás fájdalmát. Olyan sajnálatosan ritka már velük a találkozás!

Laza sorban állnak, erre-arra dőlnek a szép szürke fejfák. Mély árnyékot vet rajtuk a bevésített cifra sor. Kabóca ugrik át előtttem, ahogy egyhez-egyhez lehajolok s a mindenütt jelenvaló kakukfű apró, fürtös virágait himbálja a fejfa tövében. Olvasom az egyik fejfa szövegét:

„Itt várja Az urat Farkas Janos Teste Béke poraira élt 76 év.”

A magyar fejfák szövege sokszor többet mond, mint amennyi rajtuk írva van. Imhol ez is: Farkas Jánosnak csak teste várja itt az Urat, lelke már odafenn van. Testét majd az Ítélet harsonái szólítják ki a sírból.

A fejfa tetősre csapott csúcsa alatt szomorúfűz ábrája, alatta az évszám: 1921, azon alul a fogazott, mélyített cifra-sorok. Ez hát már régiebb, de van tiszta, töretlen folytatása! Azt mondja egy 1931-es fejfa:

„En Andrást Erzsébet Ate kezébe ajánlom az én lelkemet, mert megáldottál engemet Uram igazságnak erős Istene. éltem a földön 78 évet.”

Éltem a földön 78 évet... s életem majd az örökkévalóságot a Te jobbold felől, ha arra érdemesítesz, Uram!...

1933-ban készült a következő szövegű fejfa: *„A boldogság reménye alatt itt nyugszik Kovács József Élt 80 évet. béke poraira.”*

Ennek díszes is szomorúfűzfá-ág, de amely áldozó kehelyből nyúlik ki, szép karcsú stilizálással.

„A boldogság reménye alatt”, — „Éltem a földön”, — „Itt várja az Urat” — mindég valami egészen egyéni, mélyen biblikus, tiszta zamatú hang, tökéletes, anyag-fölötti egységben az álmodó romokkal, kakukfű-illattal, héja-víjjogással s a lent lihegő völgygel, hol nehéz életharcukat vívják a kis temető leendő lakói, míg ők is pihenni térnek ebbe a gyönyörű, Isten-lehelő magasságba s majd róluk is elmondják az új fejfák, ki mennyit élt, mit remél odaát s elfáradt-e nagyon a földi sorsban?

*

Sietős volt az utam, a faluban nem volt időm kinyomozni: ki faragja ma is a szép fejfákat? De segítségemre jött Kuchta Lajos kurátor uram, aki a fejfák szövegére emlékeztető szép gömbölyű betűvetéssel megírta később egy levélben, hogy kinyomozta már a faragó mestert Körtvély Lajos személyében. Nem ács, sem asztalos, hanem földes gazda, csak kedvtelésből faragcsál.

Íme: a föld ősi parancsa egy kiválasztott kézbe adja a vésőt, hogy legyen, aki a falu lelkével szóljon a halottakról s talán egy kis pünkösdi lánggal jegyzi el a lelket is, a kiválasztottét, hogy megfogalmazza a fejfákról az örökkévalósággal beszélgető bibliás, szép mondatokat.

Nyíresi-Tichy Kálmán